

MARÍA JESÚS SAMPIETRO SOLANES (2020). *Metges, cirurgians i apotecaris: la comunicació científicomèdica a Mallorca de Trento a la Il·lustració. Biblioteques, llibres i lectures. L'ús de medicaments químics*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 298 p. ISBN: 978-84-8384-439-7.

María Jesús Sampietro Solanes forma part del col·lectiu de professorat dels ensenyaments mitjans que han decidit redoblar el seu esforç, laboral i professional, per dedicar una part important del seu temps a la recerca d'arxiu i l'escriptura de la història. En el cas de Sampietro, amb un esforç gegantí, que s'ha traduït en una tesi doctoral, base del llibre que ens ocupa, i una altra monografia anterior, a més d'altres escrits. Més meritòriament encara si pensem que la seua formació és la de llicenciada en Química, disciplina a la qual ha dedicat la seua labor docent a Palma, i no la d'historiadora.

El balanç que pense que s'ha de fer d'aquest volum és molt positiu. Es tracta d'una tasca ingent, necessària i que aporta molta llum al coneixement de la ciència i la cultura mallorquina durant els segles de l'Època Moderna i que té també gran valor per entendre el funcionament de la circulació del coneixement en Occident durant la mateixa època. Fet i fet, com anuncia el títol del volum, es tracta d'abordar com el personal mèdic professional, lligat als corrents intel·lectuals de caire científic i mèdic europeus, assolí el coneixement necessari per a desenvolupar la seua activitat. D'alguna manera, un no pot deixar de pensar en la monumental obra de Jocelyn Hillgarth *Readers and Books in Majorca (1229-1550)*, i trobar en la de Sampietro una digna continuadora, si més no centrada en un col·lectiu social i professional molt concret.

El voluminós llibre que ens ocupa està organitzat en nou capítols. El primer fa una aproximació a la metodologia emprada, amb una especial incidència en el concepte clau de la «República de les Lletres»; el segon contextualitza tots els materials de lectura descoberts i explicats al llibre dins un panorama més ampli de caràcter formatiu i de transmissió del coneixement mèdic; el tercer s'endinsa en les lectures de caire no professional, en particular de textos de temàtica religiosa i

també els d'humanitats que es podien trobar a les biblioteques dels professionals de la sanitat; el quart s'endinsa en els sabers afins a la medicina, molt variats i presents (alquímia, astrologia, màgia, secrets...); els capítols del cinquè al novè van explorant en una línia temporal que ve marcada per cinc talls cronològics que delimiten els propis inventaris, els tipus de llibres sobre medicaments, cirurgia i medicina en general que estigueren presents a les biblioteques professionals, i on s'exploren tres fenòmens: el paper censor de la Inquisició, el desenvolupament de la República de les Lletres i la pugna entre els antics i els moderns i el moviment *novator*, i, finalment, el capítol desè, que fa de síntesi.

L'estudi que ens ocupa parteix per al seu desenvolupament d'una massa documental consistent en 45 inventaris de béns *post mortem* i sis encants o subhastes de béns, tots extrets dels rics fons notariaus que aixopluga l'Arxiu del Regne de Mallorca. A partir de la informació sobre els llibres que aporten, Sampietro ha identificat bona part dels títols i ha explicat amb detall com evolucionà l'interès per distintes formes de concebre el galenisme, el corrent mèdic imperant durant tot aquell temps, i les versions i crítiques que s'hi van abocar. Com va arribar aquest coneixement i com va ser apropiat i utilitzat, en definitiva.

Tota mostra documental d'aquest tipus sempre suscita el dubte de si serà suficient per a ser representativa, tot tenint en compte que no sabem del cert quants metges, cirurgians i apotecaris hi exerciren en les diferents etapes estudiades. Amb tot, tenim el que tenim, i el nombre de documents emprats és important i permet una aproximació a la literatura tècnica que circulava en el context mallorquí. A més a més, l'autora emprà una bibliografia ampla que li permet establir comparatives amb altres grans focus urbans vinculats a Mallorca, començant per les altres grans capitals regnícules, Barcelona i València, però també els productors de coneixement i de llibres europeus.

Ara bé, cal parar esment també en les limitacions i biaixos possibles que la mateixa font pot provocar. En primer lloc, els encants no necessàriament són una manifestació de tots els llibres que posseïa el seu propietari, sinó dels que els marmessors o qui en fos responsable decidiren posar a la venda. També l'encant resulta rellevant perquè mostra que era el camí per a l'obtenció de llibres per banda d'altres practicants de la medicina, possiblement menys adinerats; així ocorregué en l'encant de l'apotecari Gaspar Oliver. En segon lloc, aquests inventaris ens aporten una informació molt descompensada; mentre que en alguns casos el nombre de volums és extraordinari, també n'hi ha de molt poques unitats. La dotzena de propietaris amb més de 90 volums contrasten bastant amb els que no en tenen ni mitja dotzena. Per tant, el que mostren els grans inventaris sembla acabar sent la nota dominant en el conjunt. En tercer lloc, és molt comú que el notari no es detingués a expressar el contingut dels llibres que hi havia als prestatges de l'individu en qüestió: a l'inventari del cirurgià Esteve Castillo s'hi recullen «set llibres de forma de full de cirurgia» i «deu llibres de forma de quart de la mateixa matèria de silurgia», i al del metge Joan Mataró «4 llibres de medichis diversos» i «un llibre petit manuscrit de cirurgia», sense que puguem saber res sobre el seu contingut. No podem conèixer fins a quin punt aquests llibres eren els matei-

xos que hi havia a les altres biblioteques o en quines proporcions. Vull remarcar, també, finalment, que el llibre manuscrit, pel que es veu i sabem, encara circulava i s'utilitzava a mitjan segle XVII, data de l'inventari, com ara, del doctor Mataró, que en posseïa. També altres materials es trobaven en forma manuscrita i és possible que així circularen en ocasions; seria el cas de les receptes manuscrites de l'apotecari Joan Alba. La impremta no va anul·lar l'ús del registre manuscrit, que hi va conviure durant segles, i aquesta és una circumstància que potser no s'ha tingut suficientment en compte.

Els materials documentals s'han transcrit parcialment en un apèndix, del tot necessari, al final del llibre. Al meu entendre, hauria estat molt enriquidor i desitjable que aquests inventaris haguessen estat més amplificats respecte de la versió que se n'aporta; això sense comptar que l'autora ha consultat més d'un centenar d'inventaris, per bé que només s'ocupa dels que tenen llibres. En alguns moments s'expressa on eren aquests volums, la cambra i la manera en què estaven dipositats. Això contribueix a entendre millor quin era el seu ús i l'estima que se'ls tenia. En alguns inventaris, encara més, s'han incorporat tota mena de registres escrits, fins i tot comptabilitats de les heretats de les quals eren propietaris els practicants de la medicina, però un no s'atreveria a afirmar que s'ha fet en tots els casos. És important per com mostra els diversos usos escripturaris i la necessitat de conservació de certs quaderns, documents, etc. També, si bé en alguns casos l'autora s'ha permès d'afegir als inventaris alguns objectes d'interès al marge dels llibres, fa la sensació que segurament hi havia molts altres detalls que haguessen tingut interès per a l'enteniment complet de la cultura material que envoltava els practicants de la medicina. Sense la necessitat de transcriure els continguts de les apotecaries, tasca que ja va emprendre Sampietro en altre magnífic volum dedicat als apotecaris medievals. De fet, l'autora ha remarcat la incorporació dels matrassos de vidre i la introducció dels medicaments químics. Poques concessions a la materialitat del desenvolupament professional, si excloem alguns objectes aïllats però ben interessants, com brúixoles i rellotges de metge. Tota aquella materialitat jugava un paper determinant en la República de les Lletres i no s'hauria d'entendre al marge del llibre mateix. Faig totes aquestes consideracions perquè el llibre, amb la seua important suma documental, ens permet pensar encara en molts detalls. Segurament ultrapassen el que eren els objectius de l'autora, que com ella mateixa indica, no és una recerca tancada, entre altres coses perquè les fonts per explorar encara abunden, i perquè les preguntes que podem fer-los eixamplaran les possibilitats d'obtenir-ne informacions. El lector o lectora no pot deixar de veure el gran valor de la informació que ens presenta Sampietro, les preguntes que suscita i l'afany de voler saber més.

Encara voldria fer-ne dues precisions tècniques. La primera té a veure amb la transcripció en la qual no s'han seguit els criteris habituals en la filologia catalana. Els textos no han estat puntuats i tractats d'acord amb les normes lingüístiques, i això, a banda de no ser adient, complica la lectura correcta del text. La segona em porta a la construcció del fil discursiu. A parer meu, el llibre hauria guanyat en fluïdesa i pols narratiu si hagués enviat a

apèndixs diferents informacions que s'hi troben al llarg del volum. Aquest seria el cas de les notes biogràfiques, breus en general, al principi dels capítols dels individus possessors de llibres, a l'igual que el del repertori bibliogràfic de les obres identificades. Efectivament, aquesta tasca àrdua i feixuga que ha permès la identificació és ben meritòria, i més encara per la gran quantitat de quadres que possibiliten observar fàcilment nombrosos detalls d'aquesta literatura circulant. Però, una vegada explicades les obres, trobar-se amb una llista al final del capítol no fa més que entorpir la continuïtat de la lectura. I que ningú es pense amb això que vull menystenir el valor del treball de l'autora, ans al contrari, només advertisc el que hagués estat desitjable en tant que lector atent del volum.

El que al capdavant ha aconseguit María Sampietro és mostrar que l'evolució del pensament mèdic no fou gens lineal, i que els debats encesos mantinguts a l'Europa moderna a propòsit de les novetats entorn de la medicina també estigueren encarnats pels metges mallorquins. La llarga vigència d'alguns textos es va solapar amb la introducció de novetats que suscitaren controvèrsies. Sembla com si hi hagués un interès per perpetuar un galenisme, de vegades furibund, mentre alguns individus anaven adquirint i introduint nous corrents. Lluny de la pretesa imatge revolucionària de la ciència, les transicions van ser graduals. Sampietro ens mostra també una xarxa intricada de relacions acadèmiques, d'individus que viatjaven i es formaven en universitats allunyades de la seua llar, i que mantenien una correspondència prolixa dins la famosa República de les Lletres. Un entorn, el mallorquí, on, també s'ha de dir, les singularitats pròpies hi estigueren presents, com ara les derivades de la insularitat i, especialment, de la tradició lul·lista, plena de ressonàncies baixmedievales.

Carmel Ferragud

Institut Interuniversitari López Piñero – Universitat de València

ORCID: 0000-0002-9756-9257